

TEISĖJŲ ELGESIO IR ĮVAIZDŽIO YPATUMAI

Parengė prof. Gintautas Valickas

Vilnius 2015

Projekto vykdymas

- Mokslinių tyrimų projekto parengimas.
- Mokslinių tyrimų projektą “Teisėjų elgesio ir įvaizdžio socialinė percepcija” parėmė Lietuvos mokslo taryba (projekto Nr. MIP-13288).
- Projekto pradžia – 2013 m. kovo 1 d., projekto pabaiga – 2015 m. rugsėjo 30 d.

Svarbiausi projekto tikslai

- Įvertinti teisėjų elgesio atitiktį procedūrinio teisingumo reikalavimams:
 - a) baudžiamojoje justicijoje (palyginti šią atitiktį su 2004 m. ir 2011 m. duomenimis);
 - b) civilinėje justicijoje;
 - c) administracinėje justicijoje.

Svarbiausi projekto tikslai

- Įvertinti nuteistųjų ir nukentėjusiųjų nuo nusikalstamų veikų suvoktą procedūrinį teisingumą (baudžiamojoje justicijoje).
- Įvertinti ieškovų ir atsakovų suvoktą procedūrinį teisingumą (civilinėje justicijoje).
- Įvertinti administracinę atsakomybę traukiamų ir nukentėjusiųjų suvoktą procedūrinį teisingumą (administracinėje justicijoje).

Svarbiausi projekto tikslai

- Įvertinti įvairaus amžiaus žmonių grupių (7-10 m., 14-17 m., 18-25 m., 26-49 m. ir vyresnių kaip 50 m. tiriamųjų) suvoktą teisėjų ir teismų įvaizdį.
- Nustatyti teisėjų elgesio, suvokto procedūrinio teisingumo, taip pat teisėjų ir teismų įvaizdžio sąsajas.

PADĖKA

Už vienokią ar kitokią pagalbą vykdant projektą nuoširdžiai dėkojame (dabartiniu metu kai kurių mūsų pagalbininkų pareigos jau yra pasikeitusios):

- Gintarui Kryževičiui,
Lietuvos Aukščiausiojo teismo ir Teisėjų tarybos pirmininkui.
- Pavel Borkovski,
Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjui.

PADĖKA

- Giedrei Čėsnienei,
Vilniaus miesto apylinkės teismo
pirmininko pavaduotojai.
- Alfredui Juknevičiui,
Vilniaus rajono apylinkės teismo teisėjui.
- Renatai Juzikienei,
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo
Teisės tyrimų ir apibendrinimo
departamento direktorei.

PADĖKA

- Laimai Leipuvienei, Vilniaus rajono apylinkės teismo pirmininkei.
- Nacionalinei teismų administracijai.
- Živilei Navickaitei-Babkin, Nacionalinės teismų administracijos Komunikacijos skyriaus vedėjai.
- Vytautui Zeliankai, Vilniaus apygardos teismo pirmininkui.

Svarbiausi rezultatai (baudžiamasis proc.)

1. Gauti rezultatai leidžia teigti, kad vyksta teigiami teisėjų elgesio pokyčiai: 2015 metais, palyginti su 2004, teisėjų elgesys daug labiau atitiko procedūrinio teisingumo reikalavimus (panašūs rezultatai buvo gauti ir praeito tyrimo metu – 2011 metais, palyginti su 2004, teisėjų elgesys taip pat daug labiau atitiko procedūrinio teisingumo reikalavimus).

Svarbiausi rezultatai (baudžiamasis proc.)

2. Kai yra lyginami 2015 ir 2011 metų duomenys, vienareikšmiškai kalbėti apie teigiamus pokyčius negalima: vienomis situacijomis teisėjų elgesys labiau atitiko procedūrinio teisingumo reikalavimus, kitomis – prasčiau, vienais atvejais šie pokyčiai buvo statistiškai reikšmingi, kitais – ne.

Svarbiausi rezultatai (baudžiamasis proc.)

3. Daugumos teisėjų elgesys, apklausiant liudytojus ir nukentėjusiuosius, atitiko procedūrinio teisingumo reikalavimus. Be to, 2015 metų tyrimo rezultatai atskleidė, kad penktadalis teisėjų (20,9 proc.) nukentėjusiojo apklausos metu parodė susidomėjimą jo būseną (pvz., atkreipė dėmesį, kad jis atrodo sutrikęs, išsigandęs, blogai jaučiasi ir pan.).

Svarbiausi rezultatai (baudžiamasis proc.)

4. Teisėjų elgesys su kaltinamaisiais ir kitais proceso dalyviais skyrėsi: pvz., jie daug dažniau kaltinamuosius (palyginti su liudytojais ir nukentėjusiais) pertraukdavo laisvojo pasakojimo metu, daug dažniau jiems pateikdavo atsakymą menančius arba „nukreipiančius“ klausimus, o baigus sakyti baigiamąją kalbą, daug rečiau (palyginti su prokuroriais ir kaltinamųjų gynėjais) jiems padėkodavo.

Svarbiausi rezultatai (baudžiamasis proc.)

5. Kai kuriais atvejais reikšmingai skyrėsi skirtingų lyčių teisėjų elgesys. Pavyzdžiui, pirmojo kontakto su kaltinamuoju metu moterys, palyginti su vyrais, buvo daug labiau bendradarbiaujančios (tuo tarpu didžioji dalis vyrų pirmojo kontakto su kaltinamuoju metu elgėsi formaliai).

Svarbiausi rezultatai (baudžiamasis proc.)

6. Didžiuosiuose šalies miestuose (palyginti su kitais miestais) dirbantys teisėjai, siekdami įsitikinti, ar kaltinamasis iki galo ir adekvačiai suprato savo teises, daug dažniau pakomentuodavo mažiau suprantamus dalykus.

Svarbiausi rezultatai (baudžiamasis proc.)

7. Kadangi ne visi 2011 metais užfiksuoti teigiami teisėjų elgesio pokyčiai išliko iki 2015 metų (kai kurie iš jų pablogėjo), tokia situacija kelia susirūpinimą. Todėl turi būti dedamos pastangos, siekiant įtvirtinti anksčiau pasiektus teigiamus teisėjų elgesio pokyčius, taip pat mažinant pastaruoju metu pasireiškusių neigiamus jų elgesio pokyčius.

Svarbiausi rezultatai (baudžiamasis proc.)

8. Nustatyti skirtingo pobūdžio (tiek teigiami, tiek neigiami) ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir teisėjų elgesio su kaltinamaisiais pokyčiai (lyginant 2011 ir 2015 metų tyrimų rezultatus). Tačiau apskritai 2015 ir 2011 metų rezultatų palyginimas neatskleidė reikšmingų tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnų, tiek ir teisėjų elgesio teisingumo vertinimų skirtumų.

Svarbiausi rezultatai (baudžiamasis proc.)

9. Nustatyti skirtingo pobūdžio (tiek teigiami, tiek neigiami) ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir teisėjų elgesio su nusikaltimų aukomis pokyčiai (lyginant 2011 ir 2015 metų tyrimų rezultatus). Tačiau teigiamų tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnų, tiek teisėjų elgesio pokyčių, palyginti su neigiamais, yra daug daugiau.

Svarbiausi rezultatai (civilinis procesas)

10. Teisėjų elgesio atitikimas procedūrinio teisingumo reikalavimams skirtingose situacijose yra labai įvairus. Labiausiai teisėjų elgesys atitiko netendencingumo arba nešališkumo (75,13 proc. atvejų) ir elgesio etiškumo (72,53 proc. atvejų) reikalavimus, šiek tiek prasčiau – informavimo (67,27 proc. atvejų) ir aktyvaus dalyvavimo skatinimo reikalavimus (66,87 proc. atvejų).

Svarbiausi rezultatai (civilinis procesas)

11. Teisėjų elgesio atitikimas etiškumo reikalavimui yra reikšmingai susijęs su jų amžiumi: jaunesni teisėjai, bendraudami su proceso dalyviais, labiau laikosi elgesio etiškumo reikalavimų.

Svarbiausi rezultatai (civilinis procesas)

12. Teisėjų elgesio atitikimas aktyvaus dalyvavimo skatinimo reikalavimui reikšmingai susijęs su ginčo šalių atstovų dalyvavimu bylos nagrinėjime: teisėjai labiausiai skatino aktyvų ginčo šalių dalyvavimą tose bylose, kuriose dalyvavo abiejų ginčo šalių advokatai ir mažiausiai – tose, kuriose nedalyvavo nei vienos ginčo šalies gynėjas.

Svarbiausi rezultatai (civilinis procesas)

13. Teisėjų elgesys apskritai daug labiau atitinka procedūrinio teisingumo reikalavimus, kai teismo posėdyje dalyvauja ginčo šalių advokatai, palyginti su tomis bylomis, kuriose nedalyvauja nei vienos ginčo šalies advokatas.

Svarbiausi rezultatai (civilinis procesas)

14. Nors teisėjų elgesys, nagrinėjant civilines bylas, vienais atvejais pakankamai gerai atitinka procedūrinio teisingumo reikalavimus, tačiau kitais – vis dar išlieka nemažų esamo ir siektino (atsižvelgiant į procedūrinio teisingumo reikalavimus) teisėjų elgesio skirtumų. Todėl turi būti dedamos pastangos, siekiant sumažinti minėtą skirtumą ir tuo pačiu užtikrinti didesnę bylininkų suvoktą teisingumą ir atitinkamai – pasitikėjimą teisėjais bei teismais.

Svarbiausi rezultatai (civilinis procesas)

15. Teisėjų elgesio ir priimamų sprendimų teisingumo įverčių vidurkiai tiek prieš teismo procesą, tiek po jo yra pakankamai aukšti: civilinio ginčo šalys teisėjų elgesį ir priimamus sprendimus vertina kaip daugiau ar mažiau teisingus. Tačiau teisėjų priimamų sprendimų teisingumo vertinimai po teismo proceso reikšmingai suprastėjo.

Svarbiausi rezultatai (administracinis proc.)

16. Teisėjų elgesio atitikimas procedūrinio teisingumo reikalavimams skirtingose situacijose yra labai įvairus. Labiausiai teisėjų elgesys atitiko teisių supratimo kontrolės (83,3 proc. atvejų), informavimo (78,31 proc. atvejų) ir netendencingumo arba nešališkumo (69,45 proc. atvejų) reikalavimus.

Svarbiausi rezultatai (administracinis proc.)

17. Teisėjų elgesys su skirtingomis proceso šalimis skyrėsi (pvz., administracinė atsakomybė traukiamiems asmenims, palyginti su nukentėjusiais ir liudytojais, buvo dažniau išaiškinamos jų teisės, be to, teisėjas pirmuosius šiek tiek dažniau pertraukinėjo, kai jie duodavo parodymus, ir rečiau jais jiems padėkodavo už parodymų davimą).

Svarbiausi rezultatai (administracinis proc.)

18. Kai kuriais atvejais reikšmingai skyrėsi skirtingų lyčių teisėjų elgesys. Pavyzdžiui, teisėjų vyrų, palyginti su moterimis, elgesys daug labiau atitinka teisių supratimo kontrolės reikalavimą, tačiau teisėjų moterų elgesys (palyginti su vyrais) pasižymėjo daug mažesniu tendencingumu.

Svarbiausi rezultatai (administracinis proc.)

19. Nors teisėjų elgesys, nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas, vienais atvejais pakankamai gerai atitinka procedūrinio teisingumo reikalavimus, tačiau kitais – vis dar išlieka esamo ir siektino (atsižvelgiant į procedūrinio teisingumo reikalavimus) teisėjų elgesio skirtumų. Todėl turi būti dedamos pastangos, siekiant sumažinti minėtą skirtumą ir tuo pačiu užtikrinti didesnę bylininkų suvoktą teisingumą bei atitinkamai – pasitikėjimą teisėjais bei teismais.

Svarbiausi rezultatai (administracinis proc.)

20. Proceso dalyvių teisėjų elgesio teisingumo vertinimai buvo daug aukštesni prieš bylos teisminį nagrinėjimą nei po jo. Be to, tie proceso dalyviai, kurie nurodė, kad teisėjas darė jiems spaudimą, elgėsi šališkai, parodė išankstinę nuomonę dėl bylos baigties, demonstravo pyktį ar susierzinimą, taip pat tie, kuriuos teisėjas moralizavo, įvertino teisėjų elgesio teisingumą po teismo proceso daug prasčiau nei tie proceso dalyviai, kurie tokių teisėjo elgesio požymių nenurodė.

Svarbiausi rezultatai (teisėjų ir teismų įvaizdis)

21. Tiek visų išorinių grupių tiriamųjų (7-10 m., 14-17 m., 18-25 m., 26-49 m. ir 50-86 m.) tiek teisėjų (vidinė grupė) suvoktas teisėjų ir teismų įvaizdis (aplinkos, paslaugų ir socialinis) yra teigiamas (tai galima vertinti kaip patį svarbiausią rezultatą).

Svarbiausi rezultatai (teisėjų ir teismų įvaizdis)

22. 7-10 metų vaikų piešinių analizė rodo, kad jie daugiau ar mažiau realistiškai įsivaizduoja teisėjus bei jų darbo vietą ir dažniausiai vaizduoja teigiamo (61,7 proc.) arba neutralaus (32,4 proc.) įvaizdžio teisėjus.

Svarbiausi rezultatai

(teisėjų ir teismų įvaizdis)

23. Verbaliniai vaikų atsakymai parodė panašią teisėjų ir teismų įvaizdžio vertinimo tendenciją: jie dažniau teigiamai vertina aplinkos (75,2 proc.) ir socialinę (58,6 proc.) įvaizdį, tik teikiamų paslaugų įvaizdžio vertinimai pasiskirstė panašiai (31,1 proc. vaikų jį vertino neigiamai, 31,5 proc. – neutraliai ir 35,6 proc. – teigiamai).

Svarbiausi rezultatai

(teisėjų ir teismų įvaizdis)

24. Išorinių grupių (14-17 m., 18-25 m., 26-49 m. ir 50-86 m.) tiriamieji palankiausiai vertina aplinkos, mažiau palankiai – paslaugų ir santykinai mažiausiai palankiai – socialinį įvaizdį. Šis dėsningumas faktiškai išlieka nepakitęs, nepriklausomai nuo tiriamųjų išsilavinimo, šeiminio statuso, teisės disciplinų išklausymo, domėjimosi teisinės tematikos informacija, gyvenamosios vietos, taip pat tiriamųjų arba jų artimųjų / pažįstamų dalyvavimo teisme.

Svarbiausi rezultatai (teisėjų ir teismų įvaizdis)

25. Paaugliai (14-17 m.), palyginti su visais suaugusiais tiriamaisiais (18-25 m., 26-49 m. ir 50-86 m.), daug palankiau vertina visus teisėjų ir teismų įvaizdžio aspektus. Tai gali būti susiję su nedidele šios tiriamųjų grupės patirtimi, kita vertus, galima tikėtis, kad po kelerių metų iš šių jaunų žmonių gali išaugti teismams ir teisėjams lojalių piliečių karta.

Svarbiausi rezultatai (teisėjų ir teismų įvaizdis)

26. Patį aukščiausią išsilavinimą įgiję tiriamieji, palyginti su kitų išsilavinimo grupių atstovais, prasčiau vertina socialinį ir ypač paslaugų įvaizdį. Be to, tiek pačių tiriamųjų, tiek jų artimųjų / pažįstamų dalyvavimas teisme sumažina paslaugų ir socialinio įvaizdžio vertinimo palankumą.

Svarbiausi rezultatai

(teisėjų ir teismų įvaizdis)

27. Teisėjai palankiausiai vertina paslaugų, mažiau palankiai – socialinį ir santykinai mažiausiai palankiai – aplinkos įvaizdį (moterys, palyginti su teisėjais vyrais, paslaugų įvaizdį vertina daug palankiau). Be to, didėjant amžiui, teisėjai prasčiau vertina socialinį įvaizdį, o, didėjant darbo stažui, jie prasčiau vertina tiek paslaugų, tiek socialinį įvaizdį.

Svarbiausi rezultatai (teisėjų ir teismų įvaizdis)

28. Teisėjai, palyginti su visų išorinių grupių (14-17 m., 18-25 m., 26-49 m. ir 50-86 m.) tiriamaisiais, palankiau vertina paslaugų ir socialinio įvaizdį, tačiau, palyginti su 14-17 metų tiriamaisiais, jie daug prasčiau vertina aplinkos įvaizdį.

Svarbiausi rezultatai

(teisėjų ir teismų įvaizdis)

29. Daug geresni teisėjų, palyginti su visų išorinių grupių tiriamųjų, paslaugų ir socialinio įvaizdžio vertinimai gali būti susiję su įvairiais šaltiniais: neadekvačiai paaukštintu teisėjų (ypač moterų) vertinimu, su neadekvačiai pažemintais visuomenės atstovų vertinimais, arba ir su vienu, ir su kitu. Bet kokiu atveju, toks teisėjų ir visuomenės atstovų paslaugų ir socialinio įvaizdžio vertinimų atotrūkis kelia susirūpinimą.

Svarbiausi rezultatai

(teisėjų ir teismų įvaizdis)

30. Siekiant toliau tikslingai formuoti teigiamą teisėjų ir teismų įvaizdį reikėtų: a) nustatyti norimą teisėjų ir teismų įvaizdį; b) nustatyti norimo bei dabartinio teisėjų ir teismų įvaizdžio skirtumus; c) parengti programą, kuri leistų sumažinti norimo ir dabartinio įvaizdžio, taip pat teisėjų bei visuomenės atstovų paslaugų ir socialinio įvaizdžio skirtumus; d) parengti specialias priemones, kurios skatintų teigiamą vaikų (paauglių) teisėjų ir teismų įvaizdį.

TEISĖJŲ ELGESIO IR ĮVAIZDŽIO YPATUMAI

Parengė prof. Gintautas Valickas

Vilnius 2015